

CADERNOS DE ESTUDOS LOCAIS · N° 1
XULLO DE 2010

O ATENEO DE CULTURA POLÍTICA Y SOCIAL:
UNHA EXPERIENCIA SOCIETARIA
NA SADA DA II REPÚBLICA



Manuel Pérez Lorenzo



O ATENEO DE CULTURA POLÍTICA Y SOCIAL: UNHA EXPERIENCIA SOCIETARIA NA SADA DA II REPÚBLICA

Manuel Pérez Lorenzo



*Local social do Ateneo na Praza de San Roque
(casa do centro)*

Edita: Asociación Cultural Irmáns Suárez Picallo
comisionsuarezpicallo@gmail.com
<http://www.blogoteca.com/acsuarezpicallo/>
Sada - 2010

En xullo do 1935 constituíase en Sada o Ateneo de Cultura Política y Social, unha asociación que perseguía a divulgación da cultura e o coñecemento co fin de construír unha sociedade máis capacitada e máis próspera.

O Ateneo nacía nun momento propicio ao desenvolvemento de iniciativas culturais: a II República, co seu marco democrático favorable ao pluralismo de ideas. Os anos trinta serían a nivel estatal un fervedoiro de empresas instrutivas, cunha longa traxectoria previa nos ámbitos do movemento obreiro e do republicanismo. Os ateneos e asociacións artelarán bibliotecas, cadros teatrais, formacións corais..., e programarán recitais, tertulias, debates, charlas... Acompañando á súa obra cultural, interesaránse por ofertar actividades recreativas (bailes, festas, excursións, formacións deportivas, etc.) coas que dotar de elementos de diversión aos que doutra forma tiñan vedadas as actividades de ocio características da burguesía.

A Sada da II República

A Sada dos anos 30 era un concello de preto de 9.000 habitantes conformado por unha vila marítima, na que se concentraba a maior parte da poboación, e un ámbito rural artellado en torno a aquela. A agricultura, a pesca e as industrias derivadas desta última eran os sectores produtivos maioritarios. Mantiña Sada, especialmente no período estival, unha intensa relación coa cidade da Coruña, cun tránsito permanente de visitantes a través do tranvía que unía ambos núcleos. A emigración a América era moi intensa xa desde a segunda metade do século XIX, cun destino moi predominante nos EEUU.

No terreo socio-político os anos da II República representan a eclosión dun movemento asociativo (agrario, sindical, cultural...) que leva aparellada unha ampliación e redefinición da sociedade civil. Tamén estaba a ter lugar un proceso de pluralización das tendencias políticas, coa

aparición de novas formacións.

Entre o 1931 e 1936 a corporación municipal estivo formada por republicanos progresistas. Ademais, existiron diversas formacións políticas: Unión Regional de Derechas-CEDA, Partido Radical, Unión Republicana, Izquierda Republicana, PSOE, PCE e Partido Galeguista, este último cunha implantación significativa.

O movemento obreiro e agrario estaba dotado nos tres primeiros anos da República de importantes organizacións sindicais, vinculadas maioritariamente á CNT e cunha moi ampla filiación: Sada, Meirás, Mondego, Carnoedo, Soñeiros e Osedo contaríaán con cadanxeu sindicato. Embora, logo das folgas de decembro de 1933 e da revolución de outubro do 1934, este entramado quedaría desartellado polas políticas represivas dos gobernos conservadores. A mediados do 1935 estaban a se recompor, para retomar a actividade tras o triunfo da Frente Popular en febreiro do 1936.

Os precedentes do Ateneo

Á empresa cultural do Ateneo precederían outras de intencións e actuacións más ou menos similares e que se desenvolveron nos anos 30, se ben existen experiencias moi anteriores.

No ano 1930, antesala da República, créase o Centro Cultural Obreiro, que agrupa aos opositores do réxime ditatorial: anarquistas, republicanos, socialistas, galeguistas... (Arquivo do Reino de Galicia, Fondo do Goberno Civil, G-1812). Presidirao o anarquista José Monzo Ríos, poñéndose en marcha numerosas iniciativas culturais: un cadro de declamación, sesións de cine con finalidade benéfica, charlas... A partires de setembro do 1931 incorporarase ao novo Sindicato de Oficios Varios da CNT, como Sección Cultural (ARG, FGC, G-2552).

No 1932 funcionaba unha Tertulia Literaria-Pedagógica que, segundo a prensa, era unha reunión de dez rapaces que se xuntaban «para hablar de literatura, asuntos de interés relacionados con el momento regional, nacional y mundial» (*El Pueblo Gallego*, 04/11/1932).

No 1933 constituirase a sociedade Artística Sadense, cunha intensa actividade ata o 1936 (ARG, FGC, G-2552). Será frecuente a celebración de

charlas, concertos, representacións teatrais, etc., e áinda o serán máis os bailes e excursións. Artellarase un cadro dramático e unha formación coral ben nutrida.

O movemento asociativo espallarase tamén polo rural: Samoedo, Mondego, Carnoedo, Meirás... contarán con agrupacións culturais bastante activas.

O Ateneo de Cultura Política y Social

O 19 de xullo de 1935 constitúese no Pavillón Moragra o Ateneo de Cultura Política y Social (ARG, FGC, G-2552). Nace baixo o impulso de Xohán Antón Suárez Picallo coa vocación de converterse en crisol das diversas faccións progresistas e do movemento obreiro para desenvolver proxectos culturais en común, toda vez que se estaba artellando en paralelo unha Alianza de Esquerdas que había derivar na Frente Popular.

O Ateneo quedaba definido como unha institución que debía atender primeiramente a cuestións político-sociais, sen deixar á marxe outros ámbitos que puidesen ser obxecto de estudio e divulgación. Asemade, optaba por un ámbito municipal, incorporando a elementos das parroquias rurais.

O 3 de agosto inaugurábase o local social, instalado na casa nº 12 da Praza de San Roque. Para a ocasión organizábase un acto no que interviñan Xohán Antón Suárez Picallo, presidente do Ateneo, e o médico coruñés José Búa Carou. Os dous oradores aludían a «lo que significaba que la Sociedad estubiera constituída por galleguistas, republicanos y obreros en fraterna cordialidad, como deben caminar siempre todos los que anhelan y se desvelan por un mañana mejor para sus semejantes» (*Ser*, 11/08/1935).

No único ano de vida do Ateneo, desenvolveranse diversas actividades: excursións, tertulias, mitins, charlas e mesmo algunha verbena. Serán frecuentes as conferencias, ben a cargo de oradores convidados (Otero Pedrayo, José Villaverde, Plácido R. Castro, etc.), ben de elementos da propia vila (os mestres Nicandro Golán, Alejo Candocia e Rafael Fernández Casas e o médico José Pubul). Nestas charlas trataranse te-

máticas moi diversas, pero todas elas encamiñadas a achegar ás capas populares o coñecemento racional da realidade máis próxima: falarase de medicina e hixiene, educación, prevención de riscos laborais e agro-nomía, pero tamén de política e de arte. De todas elas dará conta a prensa.

En setembro do 1935 o Ateneo dirixiría unha carta ao presidente da República, Alcalá Zamora, solicitando o indulto aos condenados trala revolución de outubro do 1934, co obxecto de levar o «consuelo a miles de hogares españoles, privados de seres queridos y del sustento que con su traballo aportaban a ellos» (*Ser*, 15/09/1935).

Un dos actos máis multitudinarios do Ateneo será o mitin antibelicista celebrado no salón Moderno o 10 de novembro do 1935. Ante unhas 4000 persoas tomarán a palabra X. A. Suárez Picallo, os anarquistas Genaro Pazos e José Villaverde, o galeguista Plácido R. Castro, o republicano Manuel María González López e o profesor da Universidade de Santiago Ventura Castro Rial. O primeiro dos oradores sinalou «cuán necesaria es la intervención de los hombres liberales y humanistas para impedir la guerra» (*Ser*, 17/11/1935).

En xaneiro do 1936 renovarase a directiva, ocupando a presidencia o mestre de Souto Rafael Fernández Casas con Luis Pita da Veiga de secretario e o médico José Pubul de vicepresidente (ARG, FGC, G-2552). Outros socios destacados, ademais do omnipresente X. A. Suárez Picallo, galeguista, serían os comunistas Antonio Carballeira e Antonio Alonso, o exalcalde Justo Rodríguez, tamén galeguista, o socialista Elixardo Abruñedo, os republicanos Luis Castro e Amador Cubeiro, o anarquista Julio Caamaño, etc.

Un final dramático

Esa experiencia intensa e ilusionante que foi o Ateneo derrubouse á par que a República. A sublevación militar de xullo do 1936 deu ao traste con todas as expectativas dunha época de cambios. O novo réxime para implantarse houbo destruír todo canto representaba pensamento crítico, construíndo un modelo cimentado sobre o desprezo pola cultura, outrora cultivada como factor de emancipación individual.

O Ateneo foi clausurado, os seus fondos incautados e o seu local e mobiliario transferido a Falange (*La Voz de Galicia*, 22/08/1936). A biblioteca sería queimada. Catro dos seus directivos foron paseados, entre eles os dous presidentes, X. A. Suárez Picallo e R. Fernández Casas.

Apéndice · As directivas*

	Xullo de 1935	Xaneiro do 1936
Presidente	X. Antón Suárez Picallo (PG)	Rafael Fernández Casas (UGT)
Vice-id.	Luis Castro Álvarez (IR)	José Pubul Cartelle (UR)
Secretario	Amador Cubeiro Suárez (IR)	Luis Pita da Veiga Mojón (IR)
Vice-id.	Eugenio Taibo Canle (SOV-M, PG)	Luis Castro Álvarez (IR)
Tesoureiro	José Regueira	Julio Caamaño Amor (SOV-S)
Vice-id.	Julio Caamaño Amor (SOV-S)	Antonio Blanco Ramos
Bibliotecario	Antonio Blanco Ramos	Antonio Alonso Couceiro (PCE)
Vogais	Justo Rodríguez Pérez (PG), Antonio Carballeira Muñiz (SPV-M, PCE), Elisardo Abruñedo Arévalo (PSOE), José García y García	José Casal Cividanes, Manuel García García, Salvador González Mora (PG), Eugenio González Rivero (PG)
Comisión de contas		José Regueira, José García y García, Francisco Fernández Vila (PG)

* Entre paréntese a filiación política e/ou sindical de cada un, nos casos en que se coñece.

Abreviaturas

- PG: Partido Galeguista
- IR: Izquierda Republicana
- UR: Unión Republicana
- PSOE: Partido Socialista Obrero Español
- PCE: Partido Comunista de España

UGT: Unión General de Trabajadores

SOV-S: Sindicato de Oficios Varios de Sada (CNT)

SOV-M: Sindicato de Oficios Varios de Mondego (CNT)

SPV-M: Sindicato de Profesiones Varias de Meirás (CNT)

José A. Irmáns Suárez Picallo

R. Castro

Eduardo Alvarado

Antonio Álvarez

Julio Caamaño Muíz

Salvador González

Oriolán Carballeira

Antonio Carballeira Muíz

Rafael Fernández Carballo

Luis Reta da Veiga

José Pequena

Eugenio Roca

Justo Rodríguez

Nicanor Gómez



*Justo Rodríguez,
Antonio Carballeira
e Xohán Antón Suárez Picallo, dirixentes do Ateneo*

No verán do 1935 un grupo de veciños de Sada constituían o Ateneo de Cultura Política y Social. Agora que se cumplen os 75 anos da súa creación, a A. C. Irmáns Suárez Picallo quere renderlle unha cativa homenaxe e, sobre todo, dalo a conñecer por todo o valor que poida ter como referente histórico para as presentes xeracións.